DUBILET (1936)

דאָס קלײנע מענטשעלע

1866. „ניט גלייבן אָן א גילגל, דאָס הייסט ניט גלייבן, אז די הייליקע נעשאָמע פון א מענטשן ווערט מעגולגל אין א שווארצן קאָטער, אין א כאזער, אין א קעלבל, אין א האָן, אין א נאָגער און אין א קאנארעק". (ז. 45).

אין דער וויַיטערדיקער רעדאקציע ווערט די דאָזיקע פּארעווע שטעלע סאַציאַל פארשארפט:

1879. „נישט גלייבן אין א גילגל, ד. ה. נישט גלייבן, אז דעם מענטשנס הייליקע נעשאָמע ווערט מעגולגל אין בעהיימעס, כייעס און אויפעס, אז א געוויסער אוישער איז געוואָרן אמאָל א כאזער; איינער, עפּעס א פּיַינע בעריע — א קעלבל נישט פאר אונדז געדאכט; נאָך איינער, עפּעס א גרויסער פּאָדריאדטשיק — א פּערד, וואָס האָט שטארק אָנגעפּיַיפט, נישט פאר יידישע קינדער געדאכט; הײַטער איינער, עפּעס א גלאטנע, איז געוואָרן א פיש נעבעך, פונקט מיט אזא גאָלאָס, אזא שפּיץ ווי פון א שליַיען; און נאָך איינער, א באלטויווע — עפּעס גאָר א קאץ, ראכמאָנע לי־צלאָנ" (זז. 76—77).

אין דער לעצטער רעדאקציע לאָזט מענדעלע איבער די אלע ענדערונגען, אָבער ערטערוויַיז טראָגט ער אריַין „אויסבעסערונגען", וועלכע פארוויַיכן עטוואָס די שארפע קאנטן. אין איינעם א רעדל שמועסט מען וועגן פארשטאָרבענעם יִצחאָק אוורעמל טאקיפ. אָט ווי ס'ווערן איבערגעגעבן די נעגאטיווע ארויסזאָגונגען הינטער יִצחאָק־אוורעמלען אין די פארשיידענע רעדאקציעס פונעם „קלײנעם מענטשעלע":

1866	1879	יובילײ־אויסגאבע
... א גראָבער יונג, אן אביר־לעח און דערביַי א ביסל א כושעם.	...א גראָבער יונג, א בלוט־זויגער, א ראמיי, אן אכזער און דערצו נאָך א ביסל כושעם.	... א גראָבער יונג, א ראַ... אן אכזער און דערצו נאָך א... כושעם.
... אן אמאָרעץ, א קאָכלעפל, א גראביטיעל, ער האָט נישקאָשע געגנג געלט איבערגעלאָזט (ז. 5).	אן אמאָרעץ, א קאָכלעפל, א באריַיסער, א פּיאווקע. ער האָט נישקאָשע געגוג פּרעמד געלט איבערגעלאָזט (ז. 10).	... אן אמאָרעץ, א קאָכלע... א באריַיסער (ז. 4).

אין דער צווייטער רעדאקציע איז די נעגאטיווע כאראקטעריסטיק פון יִצחאָק אוורעמל טאקיפ גוואלטיק פארשארפט, אין דער לעצטער רעדאקציע — שטארק געטעמפּט. מענדעלעס רעאקציאָנערע פּאָזיציעס אין זיַינע לעצטע פעריאָד לאָזן זיך פילן אויך אין „אויסבעסערונגען" פון אזא טיפּ:

1879. „עס האָט נאָר זיך געהערט דאָרט א רוישן פון ביימער, וואָס דער ווינט האָט מיט זיי געטרעשטשעט (ז. 47).

אין דער יובילײ־אויסגאבע שטעלט מענדעלע צו א קלײנע קאלע פארגלײַכונג: „ווי מיט א לולעוו" (ז. 43 [1]).

---

1) אין קעגנזאץ צום „קלײנעם מענטשעלע" און „פישקע דער קרומער" איז דער נײַער ... פון „ווינטשפינגערל" בעפיירעש א נײַ הערק, חו פונעם אלטן „ווינטשפינגערל" איז קאם עטוואָס ג... אזוי האָט עס פארשטאנען איך מענדעלע. „אונטער דעם נאָמען פון מײַנס א גאנצ אלט קלײנ סיפּער... עולעכע בלעטלעך האָב איך אָנגעהויבן צו שריַיבן א שפּאָגל ניַיעם (מענדעלעס אונטערשטרי... מ. ד.) סיפער" (מענדעלע מוכער־ספאָרימס בריוו. קיעווער „שריפטן", באנד 1).

[illegible] מיטן בעווינלעכן שריפט. די ענדערונגען אין דער צווייטער רעדאקציע, וואָס [illegible] איינגעהיט אויך אין דער דריטער רעדאקציע, זיינען געשפּאַצירט. די אונ[illegible]שיידן צווישן דער צווייטער און דריטער רעדאקציעס זיינען געשפּאַצירט און [illegible]טערגעשטראָכן מיט א שטריך.)

1866

[illegible]לע מ״ס (דער פּערסאָנאַזש) [illegible] זיך. [illegible] אין גלופּסק לעבן [illegible]רעש. א שמועס אין א [illegible] וועגן דעם פאַרשטאָרבענעם [illegible]ק־אוראָם טאקיפ. מענדעלע [illegible] איינגעלאדן צום ראָוו. באם [illegible] (די נעגידים). דעם ראָווס [illegible]. דער ראָוו הייבט אָן [illegible] איצכאָק־אורעמלס פּא[illegible] איצכאָק־אורעמלס ווענדונג [illegible] ראָוו. ייִצב. אוור. קינדהײַט. [illegible] מיטן קליינעם מענט[illegible]. אין טאלמודטוירע. בא [illegible] דעם שנײַדער. בא אנדערע [illegible]. בא א שוסטער. [illegible]. יאקאָבזאָן פירט ייִצב. [illegible] צו גוטמאן דעם מאסקיל. [illegible] אור. — א שיק־ייִנגל בא [illegible]. גוטמאנס ארויסזאָגונ[illegible] וועגן ד״ר שטיינהערץ און [illegible] וואַרגער אלס קליינע [illegible]. איצב. אוור. גייט [illegible] צום דאָקטער. ער גייט [illegible] צו איסער וואַרגער. ייִצב. [illegible] וועגן זײַן דערשלאָגנקײַט [illegible] קינדער־יאָרן. ייִצב. אוור. [illegible] דעם שניט פון א קליין מענ[illegible]. ער נעמט איסערן אפ דער [illegible]. איסערס גוויר שטארבט, [illegible] אור. אין גלופּסק. ער נעמט [illegible] ארענדע דעם גלופּסקער [illegible]. ייִצב. אוור. שלאָגט זיך אל[illegible] געבראכטונג וועגן נאטור [illegible]. געוויסן־ביסע. [illegible] זיך אופשרײַבן זײַנ [illegible]. ייִצב. אוור. צא[illegible] נעגידים זײַנען אין [illegible] שראָגט דורך די מימע [illegible]. מענדעלע פאָרט קיינ [illegible] גוטמאנען. מענ[illegible] [illegible].

1879

מענדעלע מ״ס (דער פּערסאָנאַזש) חענט זיך. אין חעג. הארבסט־פּײַזאַזש. אין גלופּסק לעבן בעסמעדרעש. א שמועס אין א רעדל וועגן דעם פארשטאָרבענעם ייִצכאָק־אורעם טאקיפ. א שמועס אין א צווייט רעדל וועגן א שיידעך פאר דער פרישגעבאקענער אלמאָנע. מענדעלע ווערט איינגעלאדן צום ראָוו. באם ראָוו (די נעגידים). דעם ראָווס האקדאָמע. דער ראָוו הייבט אָן לייענען ייִצכאָק־אורעמלס פּאפּירן. ייִצכאָק־אורעמלס ווענדונג צום ראָוו. ייִצב. אוור. קינדהײַט. די מײַסע מיטן קליינעם מענטשעלע. אין טאלמודטוירע. די דאכקעס אין דער מאמעס שטוב. ייִצב. אוור. — א מעשאָרעס אין בעלניק־קלײַט. ייִצב. אוור. — א גיסער בא מאצע חעלגערן. ייִצב. אוור. — א באהעלפער. בא לייזער דעם שנײַדער. בא אנדערע באלמעלאָכעס. בא א שוסטער. באם כאזן. דער ראָוו מאכט א האפּסאָקע אינעם לייענען. ס׳קומט אָן גאָלדע (ייִצב. אוור. ערשטע חײַב). די רעבעצן שמועסט וועגן דער ביטערער דאָליע פון די פרויען. דער ראָוו דערקלערט אז איבערײַס ביז מאָרגן. אפן צווייטן טאָג. דער ראָוו זעצט פאָר דאָס לייענען. יאקאָבזאָן פירט ייִצב־אוור. צו גוטמאן דעם מאסקיל. ייִצב. אוור. — א שיקסייִנגל בא גוטמאנען. גוטמאנס ארויסזאָגונג וועגן ד״ר שטיינ־

יובילײַ־אויסגאבע

מענדעלע מ״ס אין חעג. הארבסט־פּײַזאַזש. אין גלופּסק לעבן בעסמעדרעש. א שמועס אין א רעדל וועגן דעם פארשטאָרבענעם ייִצכאָק־אורעם טאקיפ. א שמועס אין א צווייט רעדל וועגן א שידעך פאר דער פרישגעבאקענער אלמאָנע. מענדעלע ווערט איינגעלאדן צום ראָוו. באמראָוו. דער ראָוו דערציילט מענדעלען וועגן ייִצכאָק־אורעמלס פּאפּירן. ער ליגט מענדעלען פאָר איבערלייענען ביזכירעס דאָס, וואָס דער ראָוו האָט היינט פאָרגעלייענט פאר די נעגידים. מענדעלע נעמט זיך לייענען די פּאפּירן. ייִצב. אוור. קינדהײַט. די מײַסע מיטן קליינעם מענטשעלע. אין טאלמודטוירע. די דאכקעס אין דער מאמעס שטוב. ייִצב. אוור. — א מעשאָרעס אין א צעלניק־קלײַט. ייִצב. אוור. א גיסער בא מאצע חעלגערן. ייִצב. אוור. — א באהעלפער. בא לייזער דעם שנײַדער. בא אנדערע באלמעלאָכעס. בא א שוסטער. באם כאזן. יאקאָבזאָן פירט ייִצב. אוור. צו גוטמאן דעם מאסקיל. מענדעלע ענדיקט לייענען דעם טייל פּאפּירן, וואָס דער ראָוו האָט אים געגעבן. אפן מאָרגן. באם ראָוו (די נעגידים). דער ראָוו זעצט פאָר דאָס לייענען. ייִצב.

ש. י. אבראמאָוויטש אין יאָר 1910 באַ זײַן ...

אור. — א שיק־ייִנגל באַ ...
מאַגענ. גוטמאַנס ארויסזאָגונג ...
וועגנ ד״ר שטײנהערצ און ...
סער וואַרגער אלס קלײנע מ...
טשעלעכ. ייִצכ. אור. גײט איב...
צום ד״ר. ער גײט אריבער ...
איסער וואַרגער. מע קומט צו...
ראָוו מיט שײַלעס. דע...
ראָוו זעצט פאַר דאָס ל...
ענענ. איסער וואַרגער. דע...
ראָוו רײַסט איבער דע...
לײענענ. די רעבנ...
שמועסט וועגנ דער נ...
טערערדאַליע פונ ...
פרויענ. די נגידים ...
בלאָזנ זיכ. דער ראָ...
זעצט פאַר דאָס לײענענ ...
איסער וואַרגער. (פאַרזעצ...
ייִצכ. אור. וועגנ זײַנ דערשלאָג...
קײַט אינ די קינדער־יאָרנ. ייִ...
אור. כאַפּט דעם שניט ...
א קלײנ מענטשעלע. ער גע...
איסערנ אַפּ דער ארענדע. ייִצכ...
אור. באַקאַנט זיכ מי...
גאָלדענ און ליבט זי...
אײַנ אינ איר. ארבעט אַ...
מע זאָל איר כאָסנ נע...
מענ פאַר א רעקרוט. ייִצ...
אור. האָט כאַסענע פאַ...
גאָלדענ. זײַנ ליבע ווער...
גיכ אָפּגעקילט. איס...
גוויר שטאַרבט. ייִצכ. אור. ...
אַפּ פונ איסערנ. דער טוי...
פונ גאָלדעס מוט...
ייִצכ. אור. וואַרפט אַ...
גאָלדענ. ייִצכ. אור. ...
גלופּסק. מע שלאָגט אים אָ...
גוצלעכנ שידעכ. ייִצכ. אור...
געט אַפּ גאָלדענ. ער נע...
אַפּ ארענדע דעם גלופּסקער ...
ייִצכ. אור. שלאָגט זיכ אַ...
באַטראַכטונג וועגנ נאַטור ...
סוויִנע. געוויסנס־ביסע. ער ...
זיכ אויפשרײַבנ זײַנ לעבנ...
געשיכטע. באַטראַכט...
וועגנ די שלעכטע ...

1879

חערצ און איסער וואַרגער אלס קלײנע מענטשעלעכ. ייִצכ. אור. גײט איבער צום דאָקטער. ער גײט אריבער צו איסער וואַרגער. ייִצכ. אור. וועגנ זײַנ דערשלאָגנ־קײַט אינ די קינדער־יאָרנ. ייִצכ. אור. כאַפּט דעם שניט פונ א קלײנ מענטשעלע. ער נעמט אי־סערנ אַפּ דער ארענדע. מע קומט צום ראָוו מיט שײַ־לעס. די נגידים בלאָזנ זיכ. דער ראָוו זעצט פאַר דאָס לײענענ. ייִצכ. אור. באַקענט זיכ מיט גאָל־דענ און ליבט זיכ אײַנ אינ איר. ארבעט אַפּ, מע זאָל איר כאָסנ נעמענ פאַר א רעקרוט. ייִצכ. אור. האָט כאַסענע פאַר גאָל־דענ. זײַנ ליבע ווערט גיכ אָפּגעקילט. איסערס גוויר שטאַרבט. ער טרעט אַפּ פונ איסערנ. דער טויט פונ גאָלדעס מוטער. ייִצכ. אור. וואַרפט אוועק גאָל־דענ. ייִצכ. אור. אינ גלופּסק. מע שלאָגט אים אָנ א גוצלעכנ שידעכ. ייִצכ. אור. געט אַפּ גאָלדענ. ער נעמט אַפּ דער ארענדע דעם גלופּסקער גוויר. ייִצכ. אור. שלאָגט זיכ אַל־כעס. באַטראַכטונג וועגנ נאַטור און סוויִנע. געוויסנס־ביסע. נעמט זיכ אויפשרײַבנ זײַנ לעבנ־גע־שיכטע. ייִצכ. אור. באַוואָע. די נגידים זײַנענ אינ קאַס. באַל־דעדערציילט וועגנ איר זונ, דעם סאָלדאַס. מע טראָגט דורכ די מיטע מיטנ מעס. מענדעלע פאָרט קײנ צוואַכשיצ אומזוכנ גוטמאַנענ. אפנ וועג טרעפט ער גאָלדענ פאָרנ קײנ קרים צום פאַרווונ־דעטנ זונ. מענדעלעס מוידאָע.

״ין פירונגען פון דער גע־

מיינדע, ייִצב. אור. צאהאָע, די

נעגידים זיינען אין קאס. מעג־
דעלע פּאָרט קיין צוואַטשיצ אוס־
צוזוכן גוטמאנען. מענדעלעס
מוידאָע.

לויט וועלכע ליניעס גייען די קאָמפּאָזיציאָנעלע ענדערונגען אין דער צווייטער
דריטער רעדאַקציעס? 1)

די ערשטע רעדאַקציע הייבט זיך אָן מיט א קורצינקער כאַראַקטעריסטיק פון
דעלע מויכער־ספרים, דעם צענטראַלן פּערסאָנאַזש פון דער ראָמאַן־נאָוועלע; אין
צווייטער רעדאַקציע ווערט די דאָזיקע כאַראַקטעריסטיק געוואַלטיק פאַר־
טערט, זי בילדעט אפילו א באַזונדער קאַפּיטל. אין דער יובילײ־אויסגאַבע האָט
דעלע מיט רעכט אויסגעשלאָסן דאָס דאָזיקע קאַפּיטל, וואָס איז, אייגנטלעך, א
פאַר זיך און איז מיט גאָרניט־ פאַרבונדן מיטן ווייטערדיקן, און האָט עס גע־
אלס א האַקדאָמע צו אלע זיינע ווערק, דערביי האָט ער עס היפּש פאַרברייטערט
יובילײ־אויסגאַבע, ב. 1: „האַקדאָמאַס מענדעלע מויכער־ספרים בעשאַס זיין
ספר אין דער וועלט מיט אייגענע צום ערשטן מאָל אָפּגעדרוקטע מייסעס״).
אין דער ערשטער רעדאַקציע לייענט דער ראָוו ייִצכאָק־אַווראָמלס פּאַפּירן אָן שום
ריים. ס׳באַקומט זיך היפּש מאָנאָטאָן. אין דער צווייטער רעדאַקציע האָט מענדעלע
טרעבט ברעכן די דאָזיקע מאָנאָטאָנישקייט. דעם ראָוו קומט אויס פון צייט צו
איבעררייסן דאָס לייענען. ס׳באַווייזט זיך (3 מאָל) ייִצכאָק־אַווראָמס געוועזענע
גאָלדע, וועגן וועלכער ער דערציילט אין זיינע פּאַפּירן; די רעבעצן צערעדט
זיך וועגן דער ביטערער דאָליע פון די ווייבער; די נעגידים וואַרפן זיך דורך מיט
דיקע רעפּליקעס וועגן געלייענטן. די אלע ארייַנשטעלונגען ברעכן די מאָנאָ־
שקייט פון דער קאָמפּאָזיציע, דערביי זיינען זיי רעאַליסטיש מאָטיווירט: ס׳איז
לעך, וואָס דאָס לייענען קומט פאָר מיט איבעררייסן. (צום ראָוו קומען ארייַן פאַרשיי־
מענטשן מיט דרינגנדע איניאָנים; דער ראָוו ווערט מיד.) די פאַרברייטערונג פון
ראָמאַן־נאָוועלע האָט אויך אַנדערע וויכטיקע אידעאָלאָגיש־קינסטלערישע פונקציעס. זי
מענדעלען א מעגלעכקייט צו באַווייזן שוין נים רעטראָספּעקטיוו (אין דער פאָרם
ייִצכאָק־אַווראָמלס אויטאָביאָגראַפיע), נאָר דירעקט אלס לעבעדיקע געשטאַלטן,
וועלכע מענדעלע דער פּערסאָנאַזש פון ראָמאַן־נאָוועלע שטויסט זיך צונויף, סיי
ונטערדריקער, די קליינע מענטשעלעך (די נעגידים, פאַר וועלכע דער ראָוו
ט פאָר ייִצב. אור. לעבנבאַשרייבונג), סיי די אונטערדריקטע (בעניע דער וואַסער־
ר, די פרוי פונעם כאָסיד, גאָלדע). דאָס פאַרשטאַרקט די אידעאָלאָגישע פאַר־
פטקייט פונעם ווערק. די פאַרברייטערונג פון דער ראָמאַן־נאָוועלע האָט אויך גע־
מענדעלען די מעגלעכקייט צו שילדערן די רעאַקציע פון די נעגידים אפן גע־
טן אין א באַשטימטן אָנוווקס. נאָכן ערשטן איבעררייס אינעם לייענען (ייִצב.

. אין דער ערשטער רעד. פעלט די איינטיילונג אין באַזונדערע קאַפּיטלען, אין דער צווייטער רעד.
יין דאָס ווערק איינגעטיילט אין 22 קאַפּיטלען, אין דער דריטער — איז די צאָל קאַפּיטלען א
ע (27); די באַזונדערע קאַפּיטלען זיינען קלענער און אסאַך מער ריכטיק פּראָפּאָרציאָנירט.

אוזר. גייט אוועק פונעם כאזן) ווײַזנע די נעגידים פאַרינטערעסירט מיט דער מײַ...
וואָס ייִצכ. אוזר. דערציילט, זיי וואָלטן גערן זי הערן ווײַטער. באַם צווייטן איבע...
באָכדעם ווי ייִצכ. אוזר. האָט אין דער שילדערונג פון איסער ווארגער אופנע...
דעם מעכאַניזם פון א קאָהאָלשן טאקיפּ א קליין מענטשעלע, זיצן שוין די נעגי...
ווי אף שפּילקעס, זיי וואָלטן גערן אוועקגעגאנגען, נאָר ס'פּאסט ניט: „עס ...
אויסזען, אז מיר האָבן זיך געפונען געטראָפן, אדעראבע, דאפקע זיצן אויס...
ביזן סאָף אריַין". נאָכן ענדיקן דאָס לייענען ווערט צווישן די נעגידים א גוואלט...
קאָכעניש (אין דער ערשטער רעדאקציע רעאגירן די נעגידים נאָר איינמאָל: ...
לייענען, און דערבײַ ניט איבעריק ענערגיש).

אין דער דריטער רעדאקציע האָט מענדעלע ווײַטער געארבעט אף דער קאָמפּאָזי...
פונעם ווערק. ווען מענדעלע דער פּערסאָנאַזש קומט אָן קיין גלופּסק, האָט ...
דער ראָוו געהאַט פאַרגעלייענט פאר די נעגידים א טייל פון ייִצכ. אוזר. פאַ...
דעם דאָזיקן טייל (פונעם אָנהייב ביזן ערשטן שמועס פון גוטמאַן און יאקאָב...
גיט ער איבער מענדעלען, און יענער לייענט עס פאר זיך. אפן צווייטן טאָג ק...
מענדעלע צום ראָוו און הערט שוין צוזאמען מיט די נעגידים דאָס איבעריקע.
דאָזיקע ענדערונג האָט באַשטימט לעבעדיקער געמאכט די שילדערונג. איינ עפּ...
פון דער צווייטער רעדאקציע ווארפט מענדעלע ארויס, נעמלעך: גאָלדעס קומען ב...
ראָוו. דאָס איז זייער א געראָטענע ענדערונג: דאָס אריַינברענגען גאָלדען אין ד...
ראָם־נאָוועלע איז געווען קינסטלעריש אבסאָליוט ניט באַרעכטיקט, ס'איז געווע...
מין נאַיוו־רעאליסטישער טריוק. מעמיילע איז מענדעלע אויך פּאָטער געוואָרן ...
גאָלדעס געשיכטע ווען איר פּאטריאָטישן זון, וואָס גייט אין שלאכט מיטן אויסו...
„זא צאריאַ אי אָטיעטשעסטוואָ" (מענדעלע האָט שוין דאן אָנגעווירן זײַן פּאט...
אָטישן ברען צום צאריזם)!

אין דער צווייטער רעדאקציע ווערט אריַינגעטראָגן א נײַע סיוזשעט־ליניע (אײַנגע...
אויך אין דער דריטער רעד.): ייִצכאָק־אוורעמל — גאָלדע. די דאָזיקע נײַע ליניע ...
אָרגאַניש זייער אריַינגעפּאסט אין ווערק. זי פאַרגרעסערט באַדײַטנדיק די סיוזשעטיש...
פון ווערק, דערבײַ באַרײַכערט זי די שילדערונג פונעם הויפּט־פּערסאָנאַזש: ייִצח...
אוורעמל ווערט געוויזן אין זײַן פאַמיליע־לעבן[1]). ס'קומען אויך צו באַזונדע...
עפּיזאָדן. צו די מלאָכעס, מיט וועלכע ייִצכאָק־אוורעמל פארנעמט זיך אין זײַן ...
קומען צו אזעלכע: א פריקאוטשיק אין צעלניק־קראָם, א גיסער בא מאצע־וועלגע...
א באהעלפער. די אלע צוגאָבן גיבן א מעגלעכקײַט מענדעלען פאַרברייטערן ...
סאָציאַלן פאָן פונעם ווערק. ס'איז אויך זייער רעאליסטיש געוויזן, או ...
באַלעבאָלאָבע (לײַזער דעם שנײַדער) גיט די מאמע די „מעיוכעסטע" ...
ייִצכ. אוזר. ערשט נאָכדעם, ווי ער איז אויסגעוועזן אף פארשיידענע „פּ...
שטעלעס.

מיר זעען אזויארום, או מענדעלע האָט זייער ערנסט געארבעט איבער דער קאָ...
פּאָזיציע פון זײַנע ווערק. די ענדערונגען, וואָס ער טראָגט אריַין פון רעדאקציע צ...

---

1) גאָלדע איז יאקאָבזאָנס טאכטער, דעם זעלבן יאקאָבזאָנס, וואָס האָט אמאָל א סוויווע געטאָ ...
אוזר. דאָס איז ניט צופעליק. דער דאָזיקער פאקט מאכט געדיכטער די שוואַרצע פארבן אין דער ...
דערונג פונעם טאקיפּ, וואָס ברענגט אום די פאמיליע פון זײַן חוילטעטער.

... מײַ...קציע, זײַנען גאנץ וועזנטלעכע, דערבײַ זײַנען זיי שטענדיק אזוי אָדער אנדערש
...קלאָניש־קינסטלעריש מאָטיווירט.[1])

4

...פּראָטאָטיפּן פאר זײַנע געשטאלטן פלעגן מענדעלע אָפט נעמען פון דער לעבע־
...ערווירקלעכקײַט. פאראַן יעדיעס, אז ייִצכאָק־אוורעמל טאקיפּ איז גענומען
...רן פון א לעבעדיקן פארשוין, וואָס האָט אין יענער צײַט געקנאקט אין גלופּסק
... דער גרויסער בײַטש און אָנגעטריבן די קנעסעס ייִסראָעל[2]). אלס פּראָטאָטיפּ
... גוטמאנען האָט געדינט א. ב. גאָטלאָבער, איינער פון די אָנגעזעענע מאסקילים,
...וועלכן מענדעלע איז געווען גאָר נאָענט באקאנט. די העלדן פון דער „טאקסע"
... נענויע פאָטאָגראפיעס פון די בערדיטשעווער באלעבטויוועס. די דאָזיקע לײַט
... זיך אליין דערקענט אין מענדעלעס ווערק, און מענדעלען איז אויסגעקומען
...לויפן פון בערדיטשעוו. וועגן איינעם פון די פּערסאָנאַזשן פון „טאקסע", אײַזיק
...יק, דערציילט אל. צעדערבוים אין זײַן בראָשור „די געהיימניסע פון בערדי־
...טשעוו" (1870), ווי וועגן א ווירקלעכן אָנטיילנעמער פונעם קאמף קעגן די בערדי־
...טשעווער באלעבטויוועס מיטן נאָמען אלטער זאיקע[3]).

... זייער כאראקטעריסטיש פאר די אידעאָלאָגישע פּאָזיציעס פון מענדעלען און
...צעדערבוים איז זייער באַציִונג צום דאָזיקן פּערסאָנאַזש. מענדעלע פירט ארויס
...יק זאיקען, אלס א גערעכטן בונטאר, וואָס לײַדט פאר די אינטערעסן פון די
...; צעדערבוים טראקטירט אים אלס א מענטשן, וואָס „האָט זיך ניט אזוי געוואָלט
...ריוו זײַן פאר טויוועס האקלאל, ער האָט אויך געמיינט עפּעס אנדערש... ער
... פארלאנגט עפּעס א שיירעס אין קאָהאָלט זאכן בא דער טאקסע, און זיי האָבן
... שוין געוואָלט געבן, נאָר איבער 100 קערבלעך איז עס צונישט געוואָרן".
...צעדערבוים, דער אידעאָלאָג פון דער ליבעראלער בורזשואזיע, איז מודע, אז ס'איז
... א ראכמאָנעס אף אלטערן („ער האָט בעעמעס איבערגעטראָגן אווינס, וואָס
...לעכ צו הערן"). אָבער ער האלט, אז „אים אלגעמיינען שווארצט ער זייער
... בא נאטשאלסטוואָ, בא קריסטן, און אם ענדע הייסט עס דאָך אַן אויסגעבעטענע
... ווער האָט דאָס פון אים פארלאנגט? ער איז דאָך ניט געווילט פאר א פּאָ־
...גער" (ז. 75). רעכט, הייסט עס אף אים, לאָז ער זיך ניט מישן אין קאָהאָלשע
...זאכים.

דאָס הייסט ניט, אז מענדעלעס געשטאלטן זײַנען פאָטאָגראפיעס. ניין, דאָס
... טיפּיזירטע געשטאלטן. ייִצכאָק־אוורעמל טאקיפּ, בא אלע זײַנע אינדיווידועלע
...ן, איז א טיפּישער טאקיפּ. די העלדן פון דער „טאקסע", כאָטש אלס פּראָטאָ־
... פאר זיי האָבן געדינט ווירקלעכע פּערזאָנען, זײַנען אויך טיפּישע געשטאלטן.
... מענדעלע האָט פיל געארבעט אף דער אויספורעמונג פון דער געשטאלט. פון
... צו אויסגאבע האָט ער זיך באמיט מאכן זײַנע געשטאלטן לעבעדיקער,
...ער, רעאליסטיש איבערצײַגנדיקער.

... מיר האָבן דאָ ניט גערעדט וועגן די פילצאָליקע קליינע קאָמפּאָזיציאָנעלע איבערשטעלונגען אין די
... רעדאקציעס. זיי באשטעטיקן דעם אלגעמיינעם אויספיר.
... ...עם־אליכעם. אויגנאָנגעזיזענער ארטיקל.
... דעם דאָזיקן פאקט ווײַזט אָן מ. עריק אין זײַן ארטיקל „א בינטל בריוו וועגן דער עלטערער
... ליטעראטור" (ז״ב: „סאָוויעטישער ייִדישיזם און זײַן וויסנשאפט).״

אין דער ערשטער אויסגאַבע „ווינטשפינגערל“ דערציילט מענדעלע וועגן [illegible] רעב שמעלקעס ווײַבל אָט אַזאַ אופן: „סערל זײַן ווײַב, וואָס האָט ניט געהאַ[illegible] קינדער, האָט אַקוראַט נאָך נײַן כאַדאָשים כאַנוקע צום ערשטן ליכטל געהאַט [illegible] (ז. 16). פאַרגלײַכט מיט דעם די שילדערונג פון דער זעלבער סערל אין דער [illegible] אויסגאַבע פון „ווינטשפינגערל“: „סערל, זײַן דריט ווײַב, נאָך גאָר א יונ[illegible] ל ע ב ע ד י ק ס, א ב ר ע נ ע נ ד י ק ס, וואָס ער האָט זי גענומען נאָר פאַר א [illegible] באַסטע אין שטוב אַרײַן, האָט טאַקע אין נײַן כאַדאָשים אַרום נאָך דער [illegible] וואָס איז געשען, געהאַט כאַנוקע־צײַט א ייִנגל“ (ז. 40). א פּאָר נײַ־צוגעט[illegible] שטריכן, און דאָס ווײַבל באַקומט פליישׂ און בלוט; זי איז א יונגט, א לעבע[illegible] א ברענענדיקס. דאָ האָט מענדעלע זיך באַנוגנט מיט צוגעבן עטלעכע א[illegible] אָנגעוואָרפענע שטריכן. מער האָט ער ניט באַדאַרפט: סאָפּקאָלסאָפּ איז סערל [illegible] פּערסאָנאַזש, קיין זעלבשטענדיקע ראָליע אין ווערק שפּילט זי ניט. אין אַנדער[illegible] איז מענדעלע ניט אַזוי קאַרג. אָט איז צ. ב. אַלטערס פּאָרטרעט אין „ווינטש[illegible] פון 1866 און דערנאָך אין „פישקע דער קרומער“ 1889 [1]) (אין „ווינטשפינגערל“ [illegible] ער סענדערל).

„ווינטשפינגערל“	„פישקע דער קרומער“
רעב סענדערל איז א קורץ, גראָב ייִדל, א גע־שפּיקעוועטער, מיט א דיק בײַכל, א דויטן, פאַר־וואַקסענעם פּנים (ז. 3).	אַלטער יאַקנעהאָז איז א יאָדערדיק ייִדל, [illegible] שפּיקעוועטער, מיט א דיק בײַכל, זײַן פּנים [illegible] געדיכט באַוואַקסן מיט שטעציק־געלע [illegible] וועלכע ס'איז דאָ גענוג אַף פּייעס, אַף [illegible] און אַף וואָנצעס אי פאַר זיך, אי אַף נאָ[illegible] כע ייִדן צו באַטיילן. אין דעם יאַם האָר [illegible] זויספּע — א ברייטע פליישיקע נאָז, וואָס [illegible] ראָוו יאָר פאַרלייגט, אָן שום היסטאַוו[illegible] ווען עס מאַכט זיך אין איר אַמאָל עפּעס [illegible] ענדערונג אונטער א פאַר־פּייסעכ, אַסטייד[illegible] שאַט עס לאָזט אומעטום, עס גייט די ק[illegible] דער באַלעבאָט אירער נעמט זי אין דער [illegible] מיט אַלע פינף פינגער, דענסטמאָל קלינג[illegible] איר גאַנצע טונעאידעוויקע. איינעם מיט [illegible] דיקעס דאָרט גיט זי דענסטמאָל קאָנגקע [illegible] אין שטעטל בלײַבן מאַרגאַסט, און עס [illegible] איר שמעק־טאַבעקע פון אַלע זײַטן מיט [illegible] וואַניעס יאַקנעהאָזן אָן א צאָל: אַסיך [illegible] (ז. 18).

אין „פישקע“ גייט באַלד טאַקע א פּובליציסטישע אָנצוהערעניש: „איבער[illegible] אין די ייִדישע שטעטלעך צעשפּילן זיך די נעז אין יענער צײַט. מיסטאָמע ש[illegible] דאָך עס מיט עפּעס און עס האָט א טאַם... דאָס איז שוין דאָרט אַזוי גע[illegible] ווי פאַרשע „איסורע“ ציגלען זיך די ציגן, ניט דאָס בין איך אויסן“.

די אַלטע רעדאַקציע איז אינגאַנצן אַרײַן אין דער נײַער, טיילווײַז ווי זי [illegible] און גייט („א געשפּיקעוועטער, מיט א דיק בײַכל“), טיילווײַז מיט געראָטענע [illegible]

1) צום באַדויערן, האָב איך ניט אונטער דער האַנט די ערשטע רעדאַקציע פון „פישקע דע[illegible] מער“ (1867).

[illegible]טע ענדערונגען („א יאָדערדיק ייִדל“ אָנשטאָט א „קורץ, גראָב ייִדל“; „זײַן [illegible] איז געדיכט באַוואַקסן מיט שטעציק־געלע האָר“ אָנשטאָט „א דויטן פאַרוואַק־[illegible] פּנים“; ס'איז דאָ אויך צוגעקומען א נײַער שטריך: שטעציקײַט). וואָס איז [illegible]טען אין דער נײַער רעדאַקציע? א פאַרברייטערטע היפּערבאָלישע שילדערונג [illegible]טערס באַוואַקסנקײַט („פון וועלכע ס'איז דאָ גענוג אַף פּייעס, אַף א באָרד [illegible] וואָנצעס אי פאַר זיך, אי אַף נאָך עטלעכע ייִדן צו באַטיילן“), א דעטאַלע [illegible]רונג פון אַלטערס נאָז, אַזוי צו זאָגן, „אין טאַט“ און א שאַרפע פּובליציסטי־[illegible]אָנצוהערעניש. דער פּאָרטרעט איז געגעבן ברייט, פּלאַסטיש, אין גאָר א נײַעם [illegible] טאָן, וואָס איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש פאַרן שפּעטערדיקן מענדעלען [1]).

[illegible]טקס אַזוי ערנסט האָט מענדעלע געאַרבעט אויך אַז דער כאַראַקטעריסטיק פון [illegible] פּערסאָנאַזשן. אָט ווי עס ווערט געשילדערט גוטמאַן בײַ דער אַרבעט:

[illegible] 1. „דער רײַטש איז געזעסן טאָג ווי נאַכט אין זײַן כײדער און האָט געשריבן. אַרום אים האָבן [illegible]אַליעס גיכער אַף דעם טיש און אונטער דעם טיש“ (ז. 28).

[illegible] טרוקענע קימאַט פּראָטאָקאָלישע מיטיילונג! אין דער אויסגאַבע פון 1879 [illegible] די דאָזיקע מיטיילונג פאַנאַנדערגעוויקלט אין א ברייטער קינסטלערישער [illegible]רונג:

[illegible] 1. „דער רײַטש מײַנער איז געזעסן טאָג ווי נאַכט אין זײַן באַזונדער כיידער, אַרום אים האָבן [illegible]לגעריט גיכער אַף טיש און אונטער דעם טיש, און ער האָט אַלץ געשריבן. ער איז געזעסן אין דעם [illegible] ייער פאַרטיקט, און מע האָט באַשײַמפּערלעך געזען, אַז ער האָט דערפון כיעז. ער פלעגט רערבײַ [illegible] רידן צו זיך אַליין, לאַכן אָדער קריצן מיט די ציין, גלײַך ווי ער וואָלט מיט עמעצן עפּעס געהאַט [illegible] טון. האָט מען אים אַמאָל איגערמיט מאַסיק געזען מיט עפּעס א זאַך, האָט ער זיך א כאַפּ [illegible] גלײַך ווי ער וואָלט אַראָפּגעפאַלן פונעם הימל, נעקוקט עפּעס צעטראָגן און געענטפערט [illegible] נישט געטויגן, נישט געפלויגן“ (ז. 53). אין דער יובילײַ־אויסגאַבע — דאָס זעלבע מיט קליינע [illegible]סטישע ענדערונגען).

[illegible] אינע א באַמערקונג צו איטערס כאַראַקטעריסטיק (וועגן זײַן „לאַמדאָנעס“ און [illegible]) פאַרגעסט אין דער ערשטער רעדאַקציע פון „קליינעם מענטשעלע“ א פּאָר שורעס:

[illegible] איר עפּשער, ער איז געווען א גרויסער לאַמדן, א גרויסער יאַכסן? כאָלילע. אַפילע ניט קײן [illegible] ער האָט קאַם־קאַם געקענט דאַווענען, און זײַן מישפּאָכע איז געווען גאָלע פאַלגע“ (ז. 38).

[illegible] אין דער רעדאַקציע פון 1879 ווערט די דאָזיקע שטעלע געוואַלטיק פאַרברייטערט [illegible] 65—66). קימאַט א זײַטל גיט דאָ אָפּ מענדעלע אַז צו שילדערן איטערס בער־[illegible] אינעם שרײַבן.

„[illegible] האַנט צום שרײַבן האָט ער געהאַט זייער א שווערע, די פען האָט ווי אַפּצולאָכעס בעשומויפן [illegible] געהאַלט בײַ אים גיין אין זײַנע שעליכעס; ער האָט זי געשטופּט אַהין, און זי איז גאָר פאַרקראָכן [illegible]ריק, זי האָט געשפּריצט, געמאַכט קלעקן, געקריצט, געררייגעט און זיך געשטעלט דיבאָם“ א א וו. [illegible]ליי־אויסגאַבע — דאָס זעלבע מיט סטיליסטישע ענדערונגען).

[illegible] דאָ האָט מענדעלע געאַרבעט אין דער ריכטונג פון בולטער מאַכן א גע־[illegible] מיט דער הילף פון קינסטלערישער פּלאַסטיק, איז אין דער אַרבעט איבער [illegible] געשטאַלט פון ראָוו פונעם „קליינעם מענטשעלע“ האָט מענדעלע פון רעדאַקציע [illegible] רעדאַקציע זיך באַמיט דערלאַנגען די דאָזיקע געשטאַלט נענטער צו דער רעאַלער [illegible]טיקײַט. עמעס, אין אַלע רעדאַקציעס בלײַבט די ראָוו־געשטאַלט אירעאַ־

[illegible] גרינג צו באַמערקן, אַז דער פּאָרטרעט פון לייזער דעם שנײַדער פעלט לאַכלוטן אין דער ערשטער [illegible] פון „קליינעם מענטשעלע“. מענדעלע ברענגט אים ערשט אין דער רעדאַקציע פון 1879.

ליזירט. אפנ ראַוו, אלס פאָרשטייער פונ טוירע, ווי אויכ אפ גוטמאַנענ דעם [illegible] שטייער פונ דער האסקאָלע, האָט דאָכ מענדעלע דער ליבעראַלער מאסקיל — צו [illegible] צײַט פונ זײַנ ארבעט איבערנ ערשטנ וואריִאַנט דאָס „קליינע מענטשעלע“ — ארו[illegible] לײגט די מיטיע פונ רעפאָרמירנ דאָס אלטע ייִדישע לעבנ.

אינ דער רעדאקציע פונ 1866 זאָגט זיכ דער ראָוו אינ זײַנ שמועס מיט מענ[illegible] מויכער־ספאָרים אזוי ארויס וועגנ גוטמאַנענ: „אבי ער איז אנ ערלעכער מאַנ, [illegible] מיכ נישט זײַנ געפוצטע באָרד. מע זאָגט: בעסער א ייִד אָנ א באָרד, ווי א [illegible] אָנ א ייִדנ“. דער ראָוו באַציט זיכ דאָ גאנצ ליבעראַל צום מאסקיל. דאָס זעלב[illegible] אינ דער אריסגאבע פונ 1879 (ז. 128). דאָ גיט מענדעלע צו אזא רעמארק [illegible] קלאַמערנ: „בא די ווערטער האָט דער ראָוו א קוק געטאָנ אפ עטלעכע פײַנע [illegible] פונ די נגידים“, דער ראָוו, הייסט עס, שטעלט קעגנ גוטמאנענ, וואָס פירט [illegible] ניט אזוי ייִדישלעכ, צו די פרומע נגידים. דאָס איז, פארשטייט זיכ, בעווענ א ס[illegible] קלאָל נימ קיינ טיפישער פאר א ראָוו.

אינ דער לעצטער רעדאקציע גיט איבער דער שרײַבער די רעפליק וועגנ [illegible] מאַנענ מענדעלע מויכער־ספאָרים דעם פערסאָנאַזש; דער ראָוו שווײַגט, אפ מענ[illegible] לעס באמערקונג רעאגירט ער אבסאָליוט ניט: „יאָ, רעבע, איכ געדענק אים [illegible] גוט — א דײַטש מיט א געפוצט בערדל, אָבער זייער א גוטער ערלעכער מאַנ, [illegible] זאָגט: בעסער א ייִד אָנ א באָרד, ווי א באָרד אָנ א ייִדנ“. אינ דער לעצ[illegible] רעדאקציע איז דער ראָוו געשילדערט נעענטער צו דער רעאלער ווירקלעכקײַט: [illegible] דערלויבט זיכ ניט אזא פרײַע ארויסזאָגונג וועגנ מאסקיל דעם פרײַדענקער, ער [illegible] אויכ נימ אזוי זעלבשטענדיק בענעגייע די נגידים.

די זעלבע קאָרעקטור אינ די אינטערעסנ פונ רעאליסטישער שילדערונג טר[illegible] מענדעלע ארײַנ אינ דער סצענע נאָכנ ענדיקנ לייענענ ייִצכאָק־אוורעמלס באַו[illegible] וועגנ די נגידים ווערנ שטארק צעקאָכט.

1866. „נו, רעב מענדעלע, — האָט דער ראָוו מיר געזאָגט־ א א ח. (ז. 58).

1879. „נו, רעב מענדעלע, — האָט דער ראָוו צו מיר געזאָגט, א וועקערנדיק זיכ מי[illegible] קאלטער מינע פונ די נגידים, אונ זיי געלאָזט שרײַענ א א וו. (ז. 127).

יובילײ־אויסגאבע. „נו, רעב מענדעלע, — מאכט דער ראָוו צו מיר נאָכדעם, אז די נגי[illegible] רימ זײַנענ אוועקגעגאנגענ“ א א וו. (ז. 152).

די ניואנסנ אינ דער שילדערונג פונעם ראָווס אויפירונג אינ דער אָפּוועזנה[illegible] פונ די נגידים שפיגלענ אָפ די ניואנסנ אינ מענדעלעס אידעאָלאָגישער אנטוויקלונ[illegible] אינ דער צווייטער רעדאקציע פונעם קליינעם „מענטשעלע“ איז מענדעלעס קעגנ[illegible] שאפט צו דער גווירימשאפט שארפער, איידער אינ דער ערשטער רעדאקצי[illegible] (וועגנ דעם איז שוינ אויבנ גערעדט געוואָרנ); אינ דער דריטער רעדאקציע ווער[illegible] די דאָזיקע קעגנערשאפט עטוואָס אָפגעשוואכט. דאָס רופט זיכ אָפ אפ א ריקאָשעט[illegible] אויפנ אָפ דער שילדערונג פונ דער ראָוו־געשטאלט. אינ דער ערשטער רעדאקצי[illegible] ווײַזט דער ראָוו ארויס א היפשע זעלבשטענדיקײַט בענעגייע די נגידים, אינ דע[illegible] צווייטער רעדאקציע ווערט די דאָזיקע זעלבשטענדיקײַט באזונדערס שארפ אונטערגע[illegible] שטראָכנ: אינ זײַנ שמועס מיט ממ״ס דערלויבט זיכ דער ראָוו שארפ צו קריטיקי[illegible] די נגידים (שיר נימ זיי אינ פאָנעם ארײַנ); גאָר אנדערש איז שוינ אינ דער לעצ[illegible] טער רעדאקציע, ווו דעם ראָווס זעלבשטענדיקע האלטונג איז שוינ מיט גאָרניט באווי[illegible]

5

[illegible] פונ רעדאקציע צו רעדאקציע האָט זיכ בענדעלע באמים מאכנ דעם טעקסט אלצ [illegible]דערישער.

דאָ האָט זיכ מענדעלע געהאלטנ בא פארשיידענע מעטאָדנ.

[illegible] „דאָס קל. מענטשעלע“ 1879 י. (ייִצכאָק־אוורעמ קוקט אפ גאָלדענ) .ווי א וואָלפ קוקט אפ א שעפעלע“ [illegible]. אינ דער יובילײ־אויסגאבע (ז. 110) בלײַבט די זעלבע פארגלײַכונג, אָבער צוליב גרעסערער [illegible]לעכקײַט ווערט זי פארברייטערט: „ווי א וואָלפ קוקט אפ א שעפעלע, אפ וועלכעס ער [illegible] פארפט די ציינ“ (ניט אפ א שעפעלע סטאמ).

[illegible] צוליב גרעסערער קינסטלערישער בוילעטקײַט גיט מענדעלע צו אינ דער ווײַ[illegible] [illegible]טדיקער רעדאקציע א פארגלײַכונג.

1866. „בינ איכ פלוצלימ צוגעלאָפנ“ (ז. 10).

1879. „בינ איכ פלוצלימ צוגעלאָפנ, ווי א פארמישטער“ (ז. 17); יוב. אויסג. — דאָס זעלבע [illegible] (ז. 11).

1866. „דער דײַטש איז אָקאָרשט ניט פונ דער הויט ארויסגעשפרונגענ פאר קאַס“ (ז. 13).

1879. „דער דײַטש איז געבליבנ שטיינ, ווי מע קאָכט איינעמ אָפ מיט אָקרעפ, איז [illegible]ש פונ דער הויט נישט ארויסגעשפרונגענ פאר קאַס“ (ז. 19). דאָס זעלבע אינ דער יוב. אויסג. (ז. 16).

1866. „ער האָט פארדרייט מיט דער נאָז“ (ז. 29).

1879. „פלעגט ער פארדרייענ שטארק מיט דער נאָז, גלײַכ ווי ס׳איז אימ פארגאַנגענ א [illegible]עכ פונ שארפנ ערשט אָנגעריבענעמ כריינ“ (ז. 53); יוב. אי״ג — דאָס זעלבע (ז. 55).

1866. „אינ א פאָר מינוט ארומ איז די קעכנע צוריק ארײַנגעקומענ פארפלאַמט“.

1879. „אינ עטלעכע מינוט ארומ איז די קעכנע צוריק ארײַנגעקומענ פארפלאַמט, רויט אָנגע[illegible] צונדנ, ווי א העלישע פײַער“. (ז. 62); יוב. אויסג. — דאָס זעלבע (ז. 5).

1866. „דער באס האָט געגעבנ א ברומ“ (ז. 22).

1879. „דער באס האָט אויסגערויט דעם קאָפ צו מיר מיט א ברומ, ווי א קו צו א קעלבל“. [illegible]; יוב. אויסג. — דאָס זעלבע (ז. 41).

אמאָל פארבײַט מענדעלע איינ פארגלײַכונג אפ א צווייטער א מער געלונגענער.

1879. „בארערנאכט אינדערפינצטער האָבנ אקעגנ מיר געפינקלט, געלויכטנ אירע ברענענדיקע אויגנ, [illegible] ווי צוויי אָנגעצונדענע סטעארינענע ליכט“ (ז. 86).

יוב. אויסג. „באנאכט אינדערפינצטער האָבנ אקעגנ מיר געפינקלט, געלויכטנ אירע ברענענדיקע [illegible], ווי צוויי ליכטיקע שטערנ אויס דעם שווארצנ אָפגרונט העט־העט אויבנ אינהימל“ (ז. 100).

אינ זײַנע ענדערונגענ האָט מענדעלע אויכ אינזינענ מאכנ די געשטאלט לעבע[illegible] דיקער, בוילעטער, צײַטנווײַז אויכ פלאסטישער.

1866. „דער כאזנ האָט זיכ געמאכט לאכנדיק“ (ז. 20).

1879. „דער כאזנ האָט פארביסנ די ליפנ, קלאָמערשט געמאכט זיכ לאכנדיק“ (ז. 37); יובילײ־[illegible] — דאָס זעלבע, (ז. 39).

1866. „ער שטייט באם אָמער אונ טראלאליִקעט“ (ז. 17).

1879. „ער שטייט זיכ באם אָמער, אונטערגעהאלטנ דאָס בעקל מיט דער האנט, [illegible] טראלאליִקעט“ (ז. 34); יוב. אויסג. — דאָס זעלבע, (ז 36).

1866. „דער ראָוו... האָט געפענט דעם בריוו, האָט א מאכ געטאָנ מיט די אקסלענ אונ האָט [illegible]געהויבנ לייענענ“ (ז. 8).

1879. „דער ראָוו... (האָט) צענומענ די פאפירנ, א גלעט געטאָנ עטלעכע מאָל דאָס בערדל [illegible] מיט אלע פינפ פינגער, א מאכ געגעבנ מיט די אקסלענ אונ אָנגעהויבנ בעניגונעס, ריינ[illegible] [illegible]ער לייענענ“ (ז. 14); צוליב דער געענדערטער קאָמפּאָזיציע — פעלט אינ דער יוב. אויסג.

צײַטנוויַין ווערט צוגעגעבן א קלײנע דעטאל, וואָס מאכט אָבער [illegible]
בוילעטער די שילדערונג.

„ווינטשפּינגערל". 1866. „אין קאַצאַנסק אלײן איז פאר זײ נישטאָ קײן שום [illegible] טיידן זײ זאָלן אײנער צום אנדערן ארומגײן אין די הײַזער". (ז. 12).

„ווינטשפינגערל. יוב. אויסג. „אין קאַצאַנסק אלײן איז פאר זײ נישטאָ קײן שום [illegible] טיידן אײנער צום אנדערן מיט א טאָרבע אין די הײַזער ארומצוגײן" (ז. 3).

„ווינטשפינגערל". 1866. „איך בין מיר געזעסן אין מאַלעס און מפילן אם דער [illegible] און האָב געראַוונט" (ז. 11).

„פישקע דער קרומער". 1889. „זיצ איך מיר אז דער קעלניע פון מײַן ווײַבל אין מאַלעס [illegible] מפילן, מיט דער בײַטש אין דער האנט, גאנצ יערישלעכ" (ז. 15).

צוגעגעבן א קלײנע דעטאל: „מיט דער בײַטש אין דער האנט", — און [illegible] בילד ווערט לעבעדיקער, בוילעטער.

פאראן אן אינטערעסאנטער פאל, ווען די ארויסזאָגונג פון א פערסאָנאַזש [illegible] אין דער ווײַטערדיקער רעדאקציע מעטאַמאָרפיזירט.

„דאָס קל. מענטשעלע". 1879. „דעריקער, וואָס מען מוז... קענען, איז: כאַנפענען, צוואַקע[illegible] ליגנערן, ווארפן זיך אהין און אהער, ווי עס קומט אויס צום אייסעך" (ז. 73).

„דאָס קל. מענטשעלע". יוב. אויסג. „דעריקער, וואָס מע מוז... האָבן, איז: א פּיסקעלע [illegible] שרײַבלעכ, עס זאָל זיך דרייען, ווען עס קומט אויס, אין אלע זײַטן; א צונג אָן בײנער, עז זאָל [illegible] ווארפן אהין, אהער, א לעק דעם, א לעק יענעם; א רוקן, וואָס זאָל קענען, אז מע באַדאַרף, זיך [illegible] אײַנהויקערן אײנבײגן..., כאַנפענען, צוואַקען, ליגנערן, הייסט עס, — ווערטער זאָגן..." (ז. 89).

6

מענדעלע לײגט ארײַן אין מויל דעם שרײַבער רעב שלוימע אזעלכע געדאנקע[n]
וועגן דער ראָליע פון דער ליטעראַרישער שפּראַך: „דעם מענטשנס פארשטאנד [illegible] דאָך דער מאָקער פון אלע געדאנקען, די געדאנקען אָבער ווערן נישט רעכט פארש[tanen] קלאָר, ווי עס געהער צו זײַן, סײַדן נאָך דורך דער שפּראַכע. מיט איר הילף נעמ[en] זײ אם זיך לײַב, באַקומען זײער געהעריקע צורע. אין דערין באַשטײט טאַקע די [illegible] מענטשנס מײַלע, וואָס ער קאָן ריידן. און העיויס דאָס ריידן מיטן מויל ארבעט [illegible] אויס, ווי א קינסטלער א מאָלער, די געדאנקען פונעם גײַסט אין זײער קערפּער[-] לעכער געשטאלט, דעריבער דארף עס אויך האָבן מיטל דערצו, וואָס זאָלן אי[hm] שטיין צו הילף, די ארבעט זאָל זײַן ריכטיק, מײַסטעריש גוט. און אזא מיטל [illegible] דאָס שרײַבן, אָדער די שריפטלעכע שפּראַכע. דער שרײַבער איז מער מאקפּעד [illegible] זײַן שפּראַך, ווי דער, וואָס רעדט. ער זוכט, קלײַבט צו די פּאַסנדיקע ווערטער[...] זעצט זײ, ווי פּערל, אײנס צום אנדערן מיט יישעוו-האַדאַס, מיט דער קאַוואָנע, [illegible] דער גײַסט און די צורע זאָל, ווי די נעשאָמע מיטן גוף, פּאַסן אײנער צום אנדערן, נישט מער — נישט ווײניקער וויפל מע באַדאַרף".

באַם זעלבן שטאַנדפּונקט האָט זיך געהאלטן אויך מענדעלע אלײן. זײַן באַרימ[t] „שלײַפן" האָט די גרעסטע שײַכעס טאַקע צו דער שפּראַכלעכער זײַט פון זײַנע ווערק.

בא וואָס פאר א קריטעריי האָט זיך מענדעלע געהאלטן אין זײַן ארבעט איבער [der] שפּראַך? אין זײַנע זיכרוינעס וועגן מענדעלען דערציילט אײנהאָרן: „ייִדעלע, וואָס זאָגסטו?" — דאָס איז געווען זײַן (מענדעלעס — מ. ד.) שטענדיק ווערטל, ווען א[ch] פלעגט זײַן שווער אויסצוגעפינען דעם ייִדישן אויסדרוק. „אז איך דארף האָבן עפּעס א ייִדיש וואָרט, פלעגט ער מיר זאָגן, און איך געפין עס נישט, דאן רו[f]

[illegible] ארויס, מײַן ייִדעלע, שטעל אים אוועק און הײס אים ריידן, ביז וואנען ער [illegible] זיך אויס דאָס עמעסע וואָרט." [1]

[illegible] פארשטײט זיך, אז מענדעלעס „ייִדעלע" איז געווען אין א באַשטימטער מאָס [illegible] - מענדעלעס — א מעטאַפיזישע באַשעפעניש. מענדעלעס שפּראַך איז קלאָל ניט [illegible] שפּראַך פונעם דורכשניטלעכן פּאַרצײַטיקן קאַפּוליער ייִדן; די שפּראַך פון יענעם [illegible] איז נאָך ניט אזוי „ריין" געווען. זי האָט פארמאָגט, צ. ב., ניט ווייניק סלאַוויז[-] [illegible] וועלכע מענדעלע האָט געוועון זיך באַפרײַען; זי איז אויך ניט געווען אזוי [illegible] רירט, ווי בא מענדעלען.

[illegible] מענדעלע האָט באַזונדערס אינטענסיוו און אײַנגעשפּאַרט געארבעט אם זײַן [illegible] [le]קסיק.

די דאָזיקע ארבעט איז געגאנגען אין פארשיידענע ריכטונגען.

[illegible] מענדעלע האָט סיסטעמאַטיש גערייניקט זײַן לעקסיק פון אזעלכע סלאַוויזמען, [illegible] ער האָט פאר זײ געפינען אן עקוויוואַלענט פארבײַט אין ייִדיש. מיט דער דאָזיקער [illegible] [re]ייניקונג פארנעמט זיך מענדעלע שוין אין דער צווייטער רעדאַקציע פונעם „קלײנעם [mentsh]עלע", באַזונדערס אינטענסיוו אָבער אין דער דריטער רעדאַקציע.

1866	1879	יוב. אויסג.
[illegible]קעלעך (ז. 9)	שטושקעלעך (ז. 15)	אָנשטעלן (ז. 12)
[illegible]שעס (ז. 11)	סקאַלטשעס (ז. 17)	צעבײַלט (ז. 14)
[illegible]ניע (ז. 36)	פערעניע (ז. 62)	פּאָרערצימער (ז. 66)
[illegible] (ז. 40)	אָפּגעטעסעט (ז. 78)	באַארבעט, אָפּגעהובלעוועט (ז. 95)
[illegible] (ז. 38) ספּאָסאָב	מיטל (ז. 64)	מיטל (ז. 69)
[illegible] (ז. 40) זוראָק	נאַר (ז. 78)	נאַר (95)
[illegible]ער (ז. 25) ראַזגאָוואָר	שמועס (ז. 49)	שמועס (ז. 49)
[illegible] (ז. 25) שמיסל	געדאַנק (ז. 49)	געדאַנק (ז. 49)
[illegible] (ז. 29) האָניקן	טרײַבן (ז. 54)	טרײַבן (ז. 55)
	פּסיען (ז. 7)	האַרבסט (ז. 1)
	פּאָוטינע (ז. 7)	שפּינוועבס (ז. 1)
	פּאָגאָדע (ז. 7)	וועטער (ז. 1)
	כאָטש (ז. 7)	האַגאַס (ז. 1)
	צוזאַטראַפּען (ז. 27)	צוציטרען (ז. 22)
	וואַזשנע (ז. 25)	האָפערדיק (ז. 24)
	מושיק (ז. 27)	פּויער (ז. 7)
	פּיוועסטקע (ז. 88)	שילר (ז. 102)
	נעקאַפּעט (ז. 99)	געטריפט (ז. 115)

[illegible] מאָל ווערט דאָס סלאַווישע וואָרט פארבײַטן אם א ייִדיש וואָרט ניט פּינקטלעך; [illegible] פּרימער האָב איך פאר מיר געהאַט" (1879 ז. 30); „א שפּיגעלע האָב איך פאר [illegible] געהאַט" (יוב. אויסג. ז. 31). צײַטנוויַיז ווערן די סלאַוויזמען אײננאַנצן ניט פאר[-] [illegible], נאָר מאָשעס דורכגעלאָזט. „פּאָזשאַלוי" (1866, ז. 15) פעלט אין 1879; דאָס [illegible]: „פּראַוודע" (1866, ז. 37). פאראן סלאַוויזמען, וואָס ווערן אין פארשיידענע [illegible] פארבײַטן אין א פארשיידענעם אופן. „א סטאָלניע" (1879, ז. 88, 110) [illegible] אין דער יוב. אויסג. אײנמאָל (ז. 102) איבערגעזעצט: „א צימער אם צו שלאָפן";

[1] איינגאָנגעוויזענער ארטיקל.

א צוויים מאָל (ז. 130): „אלקיר" (מע דארף נעדענקען, אז ביידע מאָל רעדט ז
וועגן איין און דעם זעלבן צימער בא גאָלדענען אין שטוב). ס'מאכט זיך, אז מענדע
פארבייט א סלאוויזם, אָבער ווען דער זעלבער סלאוויזם טרעפט זיך א צווייט מ
אין דעם זעלבן ווערק טאקע, לאָזט ער אים איבער. אזוי פארבייט ער „כמארנ
(1879, ז. 8) אף „וואָלקנדיקע" (יוב. אויסג. ז. 1), ער לאָזט אָבער „כמארע" אין א
רעדאקציעס ניט געענדערט (1866, ז. 15; 1879, זז. 26, 31; יוב. אויסג. זז. 25, ע
די ניט־אויסגעהאלטנקייט פון מענדעלעס אָפּעראציעס איבער די סלאוויזמ
דארף מען דערקלערן, ווייזט אויס, מיט דער שווערקייט אין אסאך פאלן צו ג
שטימען, וועלכע פון זיי האָבן זיך אָרגאניש איינגעזייגנט אין יידיש און וועלכע ני
וואָס ווייטער, ווערט מענדעלע פוריסטישער. אויב אין 1879 י. לאָזט ער איבער ד
„אָפּגעטעסעם" פון 1866, אָדער ער שרייבט לעכאטכילע: „אָסיענ", „כאָטש
„וואושנע", איז אין דער יוב. אויסג. פארבייט ער די אלע ווערטער מיט „ריי
יידישע".

אין דער יוב. אויסג. באמערקט זיך אויך א טענדענץ רייניקן די שפראך פ
איבעריקע העברייזמען.

1879	יוב. אויסג.
זיך מיטנאנד געווען (ז. 27)	זיך פארענטפערט (ז. 26)
איצטארכעס (ז. 52)	בארערפעניש (ז. 54)
טאכבולע (ז. 94)	מיטל (ז. 109)
האָט נישט כאשפיק געווען (ז. 95)	האָט נישט געקלעקט (ז. 111)
זי איז מערוצע (ז. 99)	זי ווילקט איינ (ז. 115)
פאר שיורע לעזו (ז. 103)	פאר הארצווייטיק (ז. 120)

די דאָזיקע טענדענץ איז אָבער קאם אָנגעמערקט. די יוב. אויסג. איז אָנגעש
געוועט מיט העברייזמען, וואָס זיינען שוין אין יענער צייט אפילע, ווען מענדע
האָט געשריבן, געווים געווען טרעמד די מאסן.

גרויס אופמערקזאמקייט גיט אָפּ מענדעלע דער ארבעט אפן דיאלאָג. שוין א
זיין ערשטן יידישן ווערק („דאָס קליינע מענטשעלע" 1864) האָט מענדעלע זיך ג
מיט געבן יעדן פערסאָנאזש מיט זיין שפראך. אין די ווייטערדיקע רעדאקציעס ה
מענדעלע געשטרעבט מאכן די שפראך פון די פערסאָנאזשן מער כאראקטעריסט

1866	1879
„איי, — האָט איר דער באלעבאָס געענטפערט מ ט א זיס לעכעלע, — איי, שרעט, כ'לעבן, גיט ברייניל, איך האָב אייך געגייט דאָס קלייד נאָך דער סאמע פ. סלערגיע מאָדע, סטיייטש בא אלע פריצים זע־נען היינט די קעשענעס אונטן, סטיייטש א מע־שוגענער מאכט היינט קעשענעס פונפאָרנט. אָט טארנוצט ג. זונט, צערייסט געזונט, גיט נאָר א קרישטשינע מיין לערניינגל. ער האָט, כ'לעבן, אסאך געהאָרעוועט אפ דער קעשענע" (ז. 16).	„איי, — האָט לייזער מיינער געענטפערט מיט זי לעכעלע און איר פארשלאָגן די ריד, — איי, שרייט כ'לעבן נישט, ברײנדלו אזוי הע מיר נאָט, ווי איך האָב אייך געמא גוט. איך האָב אייך גענייט דאָס קלייד נאָך ד סאמע פאָסלערניע מאָ־ע. סטייטש, בא אלע פרי זענען היינט אופגעשפאלטן קעשענעס אינט מעשוגענער מאכט היינט קעשענעס פאָרנט! א זאָל אזוי, רעבוינעשעלוילעם, פ ער ווערן פון מיין מעלאָכע א גישט באדארפן זיין קיין שנייו (אזוי, געהיינלעך פלעגט ער ז שווערן, ווי דער שטייגער פון א

1866	1879

1866	1879
	אנדערע יידישע צאלמעלאָכעס), ווי שיינ דאָס זעט אויס. א שאָד, כ'לעבן, וואָס איר קענט ניט אליין טיט אַ מאַ־רע אייגענע אויגן אָנקוקן דעם זי־בעטן כיין, וואָס דאָס האָט. סאטט, כ'לעבן, נישט, ברײנדל, ס'איז גוט! אָט טראָגט געזונט, פארנוצט געזונט, צע־רייסט געזונט! גיט נאָר קרישטשינע מיין לערנ־יינגל. ער טארדינט, כ'לעבן, ער האָט געצעכ די אויגן זיך ארויסגענומען און אסאך נעהאָרעוועט אף דער קע־שענע. מיר קומט אויך, כ'לעבן, א קוויסע" (ז. 33).

(אין יוב. אויסג. אזויווי אין 1879 מיט שפראכלעכע ענדערונגען).

אין דער נייער רעדאקציע איז לייזער דער שניידער מער באריידעוודיק. דאָס
ננטשפרעכט טולקום זיין כאראקטעריסטיק: ער דארף דאָך פארריידן די ציינ דער
ויסגעבראכטער ארענדארקע. כוצדעם איז דאָ צוגעגעבן די כאראקטעריסטישע פארנ
סאָליקן באלמעלאָכע שווע. און נאָך א זאך: בעטנדיק „מאָהאָריטש" בא דער
ארענדארקע פארן לערניינגל, פארגעסט לייזער זיך אליין אויך ניט.

דאָ איז אויך אינטערעסאנט מענדעלעס ארבעט אף דער רעמארקע אינעם דיאלאָג.
די דייטשישע רעפליקעס פון גוטמאן און יאקאָבזאָן זיינען אין דער שפעטערדי־
קער רעדאקציע געבראכט אזוי, אז זיי ווערן פארשטענדלעך אויך דעם מאסנ־לייע־
נער, וואָס ווייסט ניט קיין דייטש.

1866	1879
די הייליקע פּײערטאגע (ז. 24)	די הייליקע פּײערטאגע, יאָנטויווים־צייט (ז. 48)
איר די מארהייט צו לייגן (ז. 25)	איר די וואָראהייט דעם עמעס צו לייגן (ז. 48)
זאָ שווער, ווי איינ דיב צו זיין (ז. 25)	זאָ שווער, ווי איינ גאנעוו צו זיין (ז. 48)
אימער זאָ צויס דער הוט זיין, ווי דער גאנעוו (ז. 25)	אימער זאָ אויס ער הוט זיין, זיב שטענדיק זאָ איטנ, ווי דער גאנעוו (ז. 48)

קימאט אומעטום ווערן אין דער נייער רעדאקציע באנאנד מיט די דייטשישע
ווערטער געבראכט אויך יידישע אלס סינאָנימען, אמאָל (וויינער זעלטן) ווערט דאָס
דייטשישע וואָרט איננאנצן פארביטן אף א יידיש וואָרט. אזויארום פארהיט מענ־
דעלע דעם ספעציפישן קאָלאָריט פון דער שפראך פונעם מאסקיל. גלייכצייטיק מאכט
ער די דאָזיקע שפראך פארשטענדלעך פארן לייענער.